

J.M. MONTANER

Jaume Fuster i un dels seus herois cinematogràfics, l'actor Humphrey Bogart.

Jaume Fuster: l'altre gran pilar de la negra catalana

Aquest 2018 està resultant un exercici de recuperació de dues figures centrals de la literatura catalana, Maria Aurèlia Capmany i Manuel de Pedrolo. Un llibre de recent aparició, tanmateix, reivindica també el paper de Jaume Fuster, un dels grans pilars del gènere negre en la literatura catalana quan es compleixen les dues dècades del seu prematur decés, l'any 1998. Sols tenia 52 anys.

Per Xavier Aliaga

EMBLEMES FUSTERIANS. Cobertes de dues de les novel·les emblemàtiques de Jaume Fuster, *La corona valenciana* i *Sota el signe de Sagitari*. Grans èxits en el seu moment i que encara avui es llegeixen i rellegeixen.

L'autor del volum en qüestió, *Jaume Fuster, gènere negre sense límits* (2018, Editorial Alrevés), Àlex Martín Escribà, professor de la Universitat de Salamanca, sense dubte un dels grans estudiosos de la literatura de *lladres i serenos* al nostre àmbit, havia publicat l'any 2007 un estudi d'àmbit més general. *Catalana i criminal. La novel·la detectivesca del segle XX*, escrita en col·laboració amb Adolf Piquer, situava els orígens del gènere a casa nostra (anotem la curiositat: els autors assenyalen l'any 1908, amb l'aparició per fascicles de *Les aventures de Sherlock Holmes* il·lustrats per Joan G. Uceda), feia la panoràmica de les publicacions més importants d'aquell moment i assenyalava dues figures cabdals: d'una banda Rafael Tasis i Marca, l'autor de *La Bíblia valenciana* (1955) i la primera gran figura del gènere i, de l'altra, Manuel de Pedrolo, per la seua ingent obra també en el vessant criminal però, alhora, com a traductor i inductor de la mítica col·lecció "La Cua de Palla".

Juntament amb aquestes figures totèmiques, Martín i Piquer analitzaven els noms de la consolidació del gènere. Entre els quals, com a figura destacada, assenyalaven Jaume Fuster i Guiller mó (Barcelona, 1945 - l'Hospitalet de Llobregat, 1998). Era qüestió de temps que Àlex Martín, que ha publicat en solitari o a quatre mans un bon grapat de volums dedicats al costat fosc de l'univers literari, des de monogràfics dedicats a Rafael Tasis fins a estudis sobre "La Cua de Palla" o panoràmiques periòdiques per auscultar la salut de la família del *noir* en català, afrontara un volum dedicat íntegrament a la figura de Jaume Fuster. Les dues dècades de la seua mort era un moment tan oportú com qualsevol altre per recordar un escriptor que, entre més qüestions rellevants, dona nom al premi que l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana (AELC) —de la qual va formar part i va ser secretari i president— atorga anualment per distingir la trajectòria dels nostres lletraferits i lletraferides. "Sense dubte", diu a les primeres pàgines del llibre Martín Escribà, "l'escriptor que va consolidar el gènere negre i policíac a Catalunya". "Lector voraç de narrativa criminal, admirador dels clàssics europeus i nord-americans i mogut per l'esperit de prosseguir el llegat deixat per Rafael Tasis i, sobretot, Manuel de Pedrolo, va decidir conrear aquest model per als lectors a casa nostra", rebla.

Fuster parteix de referents i models diversos en aquella tasca, a més dels propis de la literatura ca-

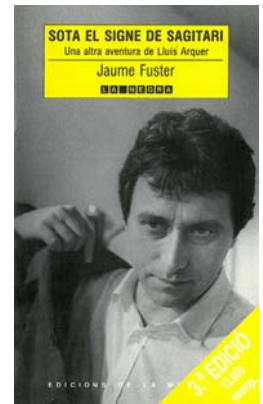
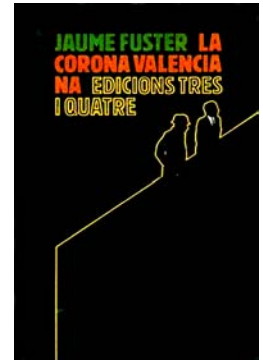
talana. Una manera de resseguir-los és a través de les citacions i els homenatges. En la seua segona novel·la, *De mica en mica s'omple la pica* (1972), hi ha tota una declaració d'amor a Auguste Dupin, l'investigador creat per Edgar Allan Poe, a qui Fuster considera "el més gran de tots".

L'escriptor català, en tot cas, rep un gran influx de la narrativa nord-americana. En aquella mateixa novel·la, també a la dedicatòria, hi ha una referència a Dashiell Hammet com "el millor autor del gènere". I més tard acabarà dedicant a l'autor de *Collita roja* una mena de reescriptura, *Tarda, sessió contínua*, 3,35 (1976) i *Les claus de vidre* (1984). L'interès pels nord-americans rau en el seu contingut social, a transcendir la narrativa d'enigmes britànica per tractar d'explicar, com aclaria Raymond Chandler, "allò que li succeïa a la gent". El mateix Fuster aclaria les dissimilituds en un article publicat a *Avui* l'any 1990: "La diferència entre la novel·la policíaca anglesa i la novel·la americana rau sobretot en el fet que en aquesta hi ha una gran dosi de violència social (...). D'altra banda, si a la novel·la policíaca tradicional anglesa el motiu d'un assassinat és psicològic o passional, a la novel·la negra americana les raons del crim són sempre socials. Aquesta és la gran diferència".

A Fuster també l'atrauen els arquetips creats per aquells autors, els detectius durs i escèptics, el Philip Marlowe de Chandler, el Mike Hammer de Mickey Spillane o el Lew Archer de Ross Macdonald. Els homenatges a aquests personatges —i als seus autors, és clar— creuen tota la narrativa de l'escriptor català, si bé potser el més bonic és la

FUSTER REP UNA GRAN INFLUÈNCIA DE LA NARRATIVA NEGRA NORD-AMERICANA, PERÒ NO BANDEJA LA TRADICIÓ EUROPEA

conversió de Lew Archer en Lluís Arquer, un dels investigadors de referència del català. Però n'hi ha molts més, com el topònim Chandlertown a *Tarda, sessió contínua*, 3,45, entre més. Tot l'anterior no significa que Fuster bandejara la tradició europea. El celebèrrim inspector de George Simenon Jules Maigret també té dedicatòria en *De mica en mica* i la barreja de costumisme i psicologia dels personatges també fou una influència per a Fuster. Fins i tot amb una escriptora sovint menystinguda pels

amants del *hard-boiled* nord-americà, l'anglesa Agatha Christie, el català va tenir el seu moment de sincera reconciliació. En un article de 1990, "La dama del crim fa cent anys", escriu el següent: "He de confessar, d'entrada, que les meves relacions amb Agatha Christie han estat d'amor odi (...) Jo era un apassionat lector (...) de la novel·la negra d'estil dur, americà (...), i les tranquil·les, enganyoses i classistes històries que la senyora Christie em plantejava, tant si les protagonitzava l'insuportable belga Hèrcules Poirot com la inefable tieta Miss Marple, les trobava simplement repugnants." Un menyspreu que arribà fins a finals dels setanta: l'escriptura del guió televisiu *Les cartes d'Hèrcules Poirot*, aclareix Fuster, ho va canviar tot.

En tot cas, hi ha un punt en el qual convergixen les inquietuds europees i nord-americanes que fou determinant també en l'escriptura de Fuster. Així, Martín Escribà cita el *néo-polar*, etiqueta nascuda a França a principis dels setanta que fa referència al corrent sorgit dels profunds canvis a França operats pel Maig del 68, l'oposició a la guerra a Algèria o el pensament d'esquerres que denuncia les desigualtats o el racisme. Autors com Jean-Patrick Manchette, Didier Daeninckx o Boris Vian, que Fuster farà per introduir en la literatura catalana.

Gènere negre i activisme

Jaume Fuster és producte de tot aquell bagatge cultural, però la seua irrupció i la popularització de la literatura popular de lladres i serenos escrita en català té a veure amb el moment històric, la dècada de 1970. La mort de Franco, el 1975, canvia "les circumstàncies culturals, polítiques i econòmiques del país". Hi ha vent favorable, però també una indústria editorial en crisi i, pel que fa al gènere criminal, la dècada comença amb el tancament de "La Cua de Palla" després d'haver publicat una setantena de títols.

Una llengua normalitzada a tots els nivells, amb tot, requeria una literatura també normalitzada, que abastara tot tipus de gèneres i fora capaç d'arribar a públics extensos. El mateix Fuster, més autors com Jaume Cabré, Joaquim Carbó o Montserrat Roig, entre més, alguns dels components de la "jove generació dels setanta", autors tots nascuts després de la Guerra Civil, mamprenen aquesta tasca normalitzadora. I en el cas concret de Fuster, "el compromís polític respecte a la difusió i la consolidació de la llengua catalana està relacionat amb el conreu del gènere negre de *lladres i serenos*, amb la intenció de captar lectors en llengua catalana i que adquirís progressivament importància a Catalunya", argumenta Martín Escribà. O, dit d'una altra manera, "fer del gènere una línia de consum literari que posés els fonaments del que ja havia succeït en altres cultures europees", amb França com a model. Bo i aprofitant la tasca prèvia de Tasis i Pe-

drolo, als quals reconeix públicament la seua tasca i mestratge. Pel que fa al primer, Fuster és l'encarregat del pròleg de la reedició de *La Bíblia valenciana* que recupera Tres i Quatre l'any 1987. Pel que fa al segon, li dedica estudis exhaustius com "Manuel de Pedrolo i la novel·la policíaca en llengua catalana" o "Pedrolo en negre".

El nostre home, de fet, desenvolupà una tasca ingent com a escriptor, guionista, traductor, professor o crític literari. El seu compromís amb la llengua i la cultura es reflectia en els més diversos vessants, com ara la integració en col·lectius com el PEN Club, Galeusca o l'esmentada en l'AELC. O la "participació intensa" en el Congrés de Cultura Catalana. Però el propòsit principal de la tasca fou la citada popularització del gènere negre. En aquest sentit, Fuster reivindicà de manera vehe-

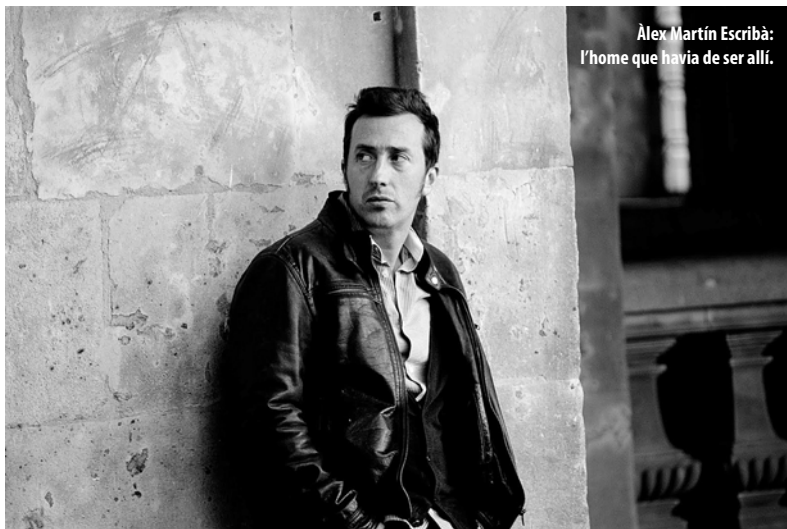

XAVIER PEIRO

BARBUT. "Jaume Fuster no és tan sols un barbut (n'hi ha molts), sinó un escriptor amb tota la barba (i n'hi ha pocs). Des d'ara ja direm que d'obres com *De mica en mica...* en volem més", va dir Manuel de Pedrolo.

ment el retorn de la col·lecció "La Cua de Palla" fundada per Pedrolo. Fruit de la insistència de l'escriptor i activista és la renaixença el 1985 com a "Seleccions de la Cua de Palla". Martín Escribà sosté que Fuster seria editor en l'ombra, suggerint anònimament determinats títols. En tot cas, la nova aventura acabaria el 1996.

El nostre autor, tanmateix, sí que exercí de manera pública primer com a assessor i després com a director en la col·lecció "La Negra" editada per La Magrana, amb la qual es va donar pas a autors com Antoni Serra, Margarida Aritzeta o Maria-Antònia Oliver, entre més. Fuster també va fer funcions d'assessorament en una completa guia de lectura (amb panells, vídeos o taules redones) per a biblioteques de la Fundació La Caixa sobre el gènere de la novel·la negra. Tampoc convé oblidar →

Alex Martín Escribà:
l'home que havia de ser allí.

+ AGITANT ELS LLIBRES COLOR FOSC

Hi ha un grapat de personatges sense els quals no s'entendria el revifament present del gènere negre, els coneguts familiarment com a "negrots". Un col·leccionista que té en el professor Alex Martín Escribà (Barcelona, 1974) un dels membres més distingits. Professor a la Universitat de Salamanca, és un dels investigadors més importants de la literatura negra en català i castellà. A més de director d'una de les col·leccions hereves de "La Cua de Palla", Crims.cat, de l'editorial Alrevés.

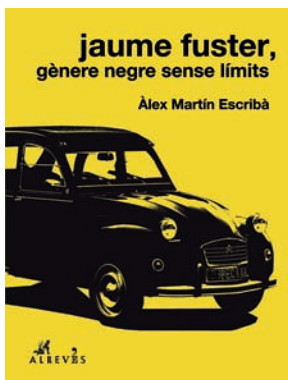
En *Jaume Fuster, gènere negre sense límits*, aquest estudi torna a posar sobre la taula un valuós estudi que analitza el context històric i cultural i els precedents de l'obra de l'escriptor, fa les connexions entre els diferents corrents de literatura criminal i el revifament genèric a Catalunya i posa en valor la tasca com a teòric del gènere. El llibre, lògicament, també analitza de manera exhaustiva i crítica la producció de Fuster amb l'objectiu de mostrar "un autor sense límits", treballador incansable que "va tocar multiplicitat de registres (...) i va proporcionar una nova alenada narrativa al català", amb temes i plantejaments "plens d'elements de modernitat".

O, en paraules de Margarida Aritzeta, Fuster "va tocar diversos registres i va fer possibles moltes coses de la nostra literatura contemporània. La gent hauria de saber qui és, tal com saben dels seus en els països normals, que aprecien el seu patrimoni cultural".

Martín Escribà reconeix que, tot just, donar a conèixer la figura de Fuster, preservar-la de l'oblit és l'objectiu principal del volum. Per això, una tasca més descriptiva segurament que valorativa a l'hora d'afrontar l'obra de l'escriptor. Però

també hi ha un esforç important en el volum per donar a conèixer el vessant d'editor, traductor (s'hi inclou un apèndix amb les traduccions) i, sobretot, estudiós del gènere. Per això una molt complida segona part del llibre es dedica a incloure un bon grapat d'articles que Jaume Fuster va dedicar a desbrossar la literatura criminal, alguns referits

en el reportatge d'aquestes pàgines, com ara el que parla d'Agatha Christie. I també parla de Spade i Maigret, la novel·la policíaca i Manuel de Pedrolo, la reivindicació de "La Cua de Palla", la irrupció de Ferran Torrent amb *No empreneu el comissari*, Rafael Tasis o "els bons i els dolents en la novel·la de lladres i serenos". Llibres que porten a llibres. Martín Escribà, de la mà de Fuster, agitant els llibres color fosc de la literatura.

→ la tasca audiovisual (la via per arribar a més gent) amb l'emissió per TV3 de dues sèries amb guions seus, *Les claus de vidre*, escrita amb Antoni Verdaguier, i *Els enigmes del Dr. Martí*, una minisèrie emesa dins del programa *Tres pics i repicó*.

Derivades, en qualsevol cas, d'una obra important que s'enceta amb el cicle de narrativa negra protagonitzat per Enric Vidal, personatge de *De mica en mica* (una novel·la avalada per Manuel de Pedrolo, qui acceptà fer-ne el pròleg), *La corona valenciana* (fruit de l'èxit de l'anterior) i algunes aparicions més breus. Cal ressaltar que una de les particularitats de *La corona valenciana* (i potser explicació de la seua acollida en tot l'àmbit lingüístic) és que és una història que recorre el País Valencià i les Illes i n'inclou personatges i llocs totalment reconeixadors.

Lluís Arquer, altrament, serà el detectiu de la seua obra a partir de 1984, quan l'operatiu de Jaume Fuster pateix "un canvi substancial pel que fa a noves trames, experiments textuais i creació de personatges". Es tracta del cicle més prolífic, amb històries curtes, la majoria amb Barcelona com a escenari, publicades en els volums *Les claus de vidre* (1984) i *Vida de gos i altres claus de vidre* (1989). L'èxit de Lluís Arquer va empènyer Fuster a donar-li una història llarga al seu personatge, que tindrà com a resultat una altra de les novel·les emblemàtiques de l'escriptor, *Sota el signe de Sagitari* (1986), un llibre que respon "als paràmetres del gènere negre més clàssic", aclareix Martín Escribà. Molt diferent del joc intertextual, de l'experimentació i la transgressió genèrica de *Tarda, sessió contínua*, 3,45. "Una honorança en forma d'un fals guió-film als seus referents literaris i cinematogràfics nord-americans, des d'escriptors fins a guionistes, directors, actors i actrius".

Maneres diverses d'afrontar un gènere, que anirà alternant fins al final, amb un model lingüístic que resultara reconeixedor per als lectors i temàtiques en molts casos relacionades amb temàtiques socials. Tot un "renovador de la novel·la policíaca" en paraules d'una de les actuals patums del gènere, Andreu Martín. Que hauria pogut tenir un recorregut molt més llarg. Malauradament, de manera inesperada, un càncer fulminant posà fi a la vida de Jaume Fuster, amb tan sols 52 anys. Era l'any 1998. Un decés que provocà una enorme commoció en el món cultural català. Han passat vint anys ja. Hora de recordar que Fuster fou un altre gran pilar del nostre gènere negre. ●